

Opgave 1 Het socratisch gesprek

Op veel scholen worden bij filosofielessen socratische gesprekken gevoerd. Bij een socratisch gesprek gaat het niet om het verdedigen van je eigen gelijk, maar om een gezamenlijk onderzoek vanuit een filosofische vraag. Er is een gespreksleider die ervoor zorgt dat het gesprek een gezamenlijk onderzoek wordt.

Een socratisch gesprek begint met het kiezen van een onderwerp. De gespreksleider vraagt aan leerlingen welk onderwerp hen het meest interesseert en spreekt zelf geen voorkeur uit. De keuze is aan de leerlingen en ze kunnen dus ook voor sociaal gevoelige thema's kiezen zoals discriminatie, seks en geweld. Vervolgens is het voor het gesprek noodzakelijk dat leerlingen een verhaal delen waarin hun persoonlijke ervaring met het onderwerp naar voren komt.

Volgens socratisch gespreksleider Kristof van Rossem kan je met jongeren in een socratisch gesprek werken aan burgerschapsvorming:

tekst 1

Je oefent er immers niet alleen de kritische houding maar ook dialoogvaardigheden als het zich helder kunnen uitdrukken, het zich kunnen verplaatsen in het standpunt van een ander, actief en onbevooroordeeld luisteren.

bron: Kristof van Rossem, Socratisch filosoferen met jongeren, 2009

Amy Gutmann maakt een onderscheid tussen onderwijs voor democratie en onderwijs door democratie.

1p 1 Leg uit dat er in tekst 1 sprake kan zijn van onderwijs **door** democratie.

Sommige scholen gaan gesprekken over ervaringen van jongeren met discriminatie of seks liever uit de weg, bijvoorbeeld omdat ze op weerstand bij ouders stuiten of omdat ze geen onderdeel zijn van de verplichte leerstof.

Volgens Gutmann moeten de staat, ouders en onderwijsprofessionals gedeelde zeggenschap over onderwijs hebben.

4p 2 Leg Gutmanns opvatting uit:

- dat de staat **geen** volledige zeggenschap over onderwijs moet hebben,
- dat ouders **geen** volledige zeggenschap over onderwijs moeten hebben, en
- dat onderwijsprofessionals **geen** volledige zeggenschap over onderwijs moeten hebben.

Beargumenteer vervolgens of ouders volgens jou mogen bepalen of sociaal gevoelige thema's bij een socratisch gesprek besproken worden.

Gert Biesta bekritiseert het idee dat onderwijs jongeren vormt tot democratische burgers.

- 1p **3** Leg uit dat burgerschapsonderwijs volgens Biesta uitgaat van een te individualistische benadering van onderwijs.

In het socratisch gesprek gaat het niet alleen om het aanleren van vaardigheden, maar worden deelnemers ook gestimuleerd om zich op een bepaalde manier tot zichzelf en tot anderen te verhouden.

- 1p **4** Leg uit dat je het socratisch gesprek als een vorm van politiek bestaan kan zien.

Gespreksleider Van Rossem geeft een voorbeeld van een socratisch gesprek in een klas. In dit gesprek vertelt Sofie erg openhartig over het uitgaansleven van een vriendin, waarop de andere leerlingen vrouwonvriendelijke opmerkingen maken en beledigingen roepen. Sofie vindt de beledigingen onterecht en ze legt de moeilijke omstandigheden van haar vriendin uit. Hierdoor stoppen de beledigingen en veroordelingen en wordt het stil. Sofies klasgenoten stellen vragen en trekken hun eerdere oordelen in twijfel.

Bhikhu Parekh vindt dat sommige uitingen verboden moeten worden als deze opzettelijk beledigend zijn.

- 3p **5** Leg uit dat groepsbelediging volgens Parekh verboden moet worden, met:
- zijn opvatting dat er een verschil is tussen kritiek en belediging, en
 - zijn opvatting dat je rekening moet houden met de machtspositie van een groep.

Geef vervolgens een argument **tegen** Parekhs opvatting dat sommige beledigende uitingen verboden moeten worden. Ga daarbij in op het voorbeeld van vrouwonvriendelijke opmerkingen in het socratisch gesprek.

De Duitse filosoof Leonard Nelson introduceerde het socratisch gesprek ongeveer een eeuw geleden, tussen de Eerste en Tweede Wereldoorlog in. Volgens Nelson kon iedereen door het voeren van een socratisch gesprek, en het gebruiken van het verstand, bepalen wat goede wetten zijn. Zo wilde Nelson het denken van mensen stimuleren en ze behoeden voor politieke waanideeën.

John Stuart Mill geeft vier redenen voor volledige vrijheid van meningsuiting.

- 1p **6** Geef met **een** van deze redenen een argument voor het voeren van een socratisch gesprek.

Nelson was geen voorstander van democratie, maar hij geloofde in een maatschappij die volgens aristocratisch model zou worden ingericht. Hij richtte een politieke organisatie op, de Internationale Socialistische Kaderbond (ISK), die een soort scholingsorganisatie moest zijn voor de leiders van de toekomst. De leiders van de toekomst moesten strikt vegetarisch zijn en mochten niet roken of drinken. Ze mochten geen lid zijn van de kerk en er gold een verbod op liefdesrelaties.

De strikte regels van de ISK lijken op Plato's maatregelen voor koning-filosofen.

- 1p 7 Leg uit dat er in een aristocratie volgens Plato maatregelen nodig zijn om ervoor te zorgen dat koning-filosofen de ideale heersers zijn.

Een lid van de ISK beschrijft hoe de werken van Nelson hem ertoe bewogen om lid te worden van de ISK:

tekst 2

Ik begon te beseffen dat mijn leven, dat het leven van ieder mens alleen zin heeft als iemand zichzelf een taak stelt, de juiste taak, en als hij zijn leven vervolgens daarnaar inricht. Ik begon de wereld en de werkelijkheid anders te zien dan voorheen; ik zag hoe onrecht heerste, hoe de armen uitgebuit en onderdrukt werden en hoe weinig mensen bereid waren hen te helpen. Ik schaamde me dat ik mijn leven tot nu toe alleen maar met mezelf en met mijn neigingen bezig was geweest en niets tegen deze omstandigheden had gedaan. Ik wist dat mijn leven niet op de oude voet verder kon gaan. Nu vraag ik me bij alles wat ik doe van tevoren af: 'Dient dit ook onze taak, de strijd voor recht en rechtvaardigheid?'

bron: Der Internationale Sozialistische Kampf-Bund (ISK) und seine Publikationen, 2006

De ISK kan worden opgevat als een van de revolutionaire bewegingen die zich volgens Friedrich Nietzsche zogenaamd tegen democratie uitlaten, maar ondertussen toch de kuddediernormaal uitdrukken.

- 1p 8 Leg met tekst 2 uit dat de ISK door Nietzsche kan worden opgevat als een uitdrukking van kuddediernormaal.

Jezelf een taak geven, zoals strijden voor recht en rechtvaardigheid, zou je kunnen zien als iets wat je vrijheid beperkt of juist als een uiting van vrijheid.

- 2p 9 Geef een definitie van het begrip vrijheid.
Beargumenteer vervolgens of jouw definitie aansluit bij de opvatting in tekst 2 dat je leven alleen zin heeft als je jezelf een taak stelt.